

พลวัตของบทบาทหน้าที่ประเพณีการแข่งขันเรือยาวในภาคอีสาน

The function of long-boat racing tradition of Isan region

รัตนา จันทร์เทาวิ

Rattana Chanthao

สาขาวิชาภาษาไทย

Thai Language

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Faculty of Humanities and Social Sciences

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University

บทคัดย่อ

ภาคอีสานของไทยมีความหลากหลายหลายด้านประเพณีที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาและการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งต่อการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนอีสาน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายพลวัตบทบาทหน้าที่ของการแข่งเรือยาวซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นในภาคอีสานการวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กรอบการวิเคราะห์ทางคติชนวิทยา (Folklore) โดยประยุกต์จากทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ของ วิลเลียม แบลคอม (1965) ข้อมูลการวิจัยรวบรวมจากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชน นักท่องเที่ยว บริษัทห้างร้าน และเจ้าหน้าที่ของภาครัฐผู้จัดงาน การจัดการแข่งเรือยาวประจำปีของตำบลกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 เป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัยพบว่าแม้ว่าการแข่งขันเรือยาวจะเปลี่ยนแปลงไปด้านการจัดการจากอดีตที่หมู่บ้านหรือวัดเป็นผู้จัดการแข่งขันมาสู่การจัดโดยหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบัน แต่การแข่งขันเรือยาวนี้ก็ยังคงทำหน้าที่ทั้ง 4 ประการ ตามแนวคิดของแบลคอม คือหน้าที่การเป็นกระแจะสะท้อนสังคม หน้าที่ด้านการให้การศึกษแก่สมาชิกชุมชน หน้าที่ทำให้เกิดการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคม และหน้าที่ด้าน

การให้ความบันเทิง โดยพบว่ายังคงรักษาน้ำที่การให้ความบันเทิงเด่นชัดที่สุด แต่หน้าที่ด้านการให้การศึกษามีบทบาทลดลงจากรูปแบบการจัดการแข่งขันเรือยาวที่เปลี่ยนแปลงจากอดีต

คำสำคัญ: ประเพณีท้องถิ่น, ภาคอีสาน, บทบาทหน้าที่, คติชนวิทยา, การแข่งเรือ

Abstract

Isanregion of Thailand has variously cultures and traditions based on the Buddhist religion and sacred trust which are crucial tools to build the identity in their community. This article aims to explain the function of long- boat racing, in the Isan region. This research is a qualitative research and use the folklore frameworks adapted the functionalism by William Basscom (1965). The data were collected by observation, in deep-interviewtheresidents, tourist, companies, and government officials. The annual boat racing tradition of Kumphawapi city, Udon Thani province in Isan region of Thailandheld in November 2014 is the case study of the research.

The finding was found that the long-boat racing tradition has been changed organizer from the villagers or temple in the past time to be the government's organizer in the present time. This tradition, however, still maintained 4 functions as Basscom (1965) proposed; revealsIsan society, support education, behavior patterns in society accepted, and support entertainment for people in society. The last function is the most distinctly maintained whilethe function of maintain education hasbeen reduced because the changing of city's management to be new model for tourist.

Keywords: local tradition,Isan region, functionalism, folklore,boat racing

1. บทนำ

ประเทศไทยมีประเพณีการแข่งขันเรือยาวในทุกภูมิภาคและเป็นการแข่งขันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ประเพณีการแข่งขันเรือยาวในท้องถิ่นต่างๆ มีจุดประสงค์ในการเริ่มต้นใกล้เคียงกันคือเกิดมาจากความเชื่อด้านการแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องแหล่งน้ำและการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนที่อยู่แวดล้อมแหล่งน้ำ ปัจจุบันการแข่งขันเรือยาวกลายเป็นงานประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ส่งผลต่อภาคธุรกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันรูปแบบประเพณีดั้งเดิมที่เคยจัดขึ้นเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การแสดงความสำนึกในบุญคุณต่อแหล่งน้ำ เหมือนในอดีตถูกปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะเพื่อการท่องเที่ยวกล่าวคือ ผู้มาร่วมงานประเพณีจากท้องถิ่นอื่นๆ มาชมประเพณีนี้โดยไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมที่คนในชุมชนจัดขึ้น ดังนั้น การแข่งขันเรือยาวในสายตาของนักท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงประเพณีที่แปลกตา และสามารถหาชมได้เฉพาะโอกาสเทศกาลสำคัญ โดยขาดความเข้าใจแก่นของประเพณีการแข่งขันเรือที่เป็นรากเหง้าของชุมชนนั้น ๆ คุณค่าของประเพณีนี้มีเคยมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนผู้ให้แหล่งน้ำถูกลดทอนจากรูปแบบดั้งเดิม

การจัดประเพณีแข่งขันเรือยาวในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นการจัดในเชิงพาณิชย์ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดประเพณีส่งผลถึงการลดบทบาทของของพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันเรือยาวของคนในชุมชนลง เดิมการแข่งขันเรือจัดขึ้นภายในชุมชนที่ใช้แหล่งน้ำร่วมกันซึ่งอาจจะอาศัยอยู่ห่างไกลกัน การมาร่วมกันในประเพณีแข่งขันเรือยาวและแต่ละชุมชนนำเรือยาวของตนมาร่วมแข่ง มีชาวบ้านในชุมชนมาร่วมเชียร์ ร่วมชมในวันจัดงานแข่งเรือ กล่าวได้ว่าในอดีตประเพณีการแข่งขันเรือยาวมีบทบาทต่อชุมชนอย่างเด่นชัดมากกว่าปัจจุบัน

การวิจัยนี้กำหนดพื้นที่วิจัยหลัก คือ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งจัดประเพณีการแข่งขันเรือยาวทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 50 ปี จึงน่าจะเป็นตัวแทนพื้นที่สะท้อนพลวัตของการแข่งขันเรือยาวประเพณีในภาคอีสาน ผลของการวิจัยนี้แสดงให้เห็นพลวัตการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของประเพณีแห่งเรือของภาคอีสาน และจักเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแข่งขันเรือยาวซึ่งควรมีการศึกษาวิจัยในหลากหลายมิติและหลายพื้นที่ในประเทศไทย

2. แนวคิดหลักในการวิจัย

คติชนวิทยา

การศึกษาในศาสตร์ของ คติชนวิทยา เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับศาสตร์หลายสาขา อาทิ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา วัฒนธรรมศึกษา ภาษาศาสตร์ รวมถึงงานทางด้านวรรณกรรม ฯลฯ ในแต่ละศาสตร์ได้เชื่อมโยงประเด็นของการศึกษาคติชนเข้าไปสู่ศาสตร์ของตนเอง เนื่องจากคติชนวิทยาเป็นการศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในหลากหลายรูปแบบ ทั้งแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือจะเป็นมุขปาฐะ เป็นสิ่งที่จับต้องได้ (Concrete) หรือเป็นวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Abstract) เช่น ความเชื่อ ค่านิยม โลกทัศน์ โดยพยายามตอบคำถามว่าคติชนวิทยามีบทบาทหน้าที่อย่างไรในแต่ละวัฒนธรรม

คติชนยังคงจะทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ดำเนินอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น คติชนแต่ละประเภทอาจมีหน้าที่แตกต่างกัน เช่น นิทาน ปริศนา คำทาย การละเล่นเด็ก คติชนวิทยายังมีส่วนในการให้ความรู้ ปลูกฝังค่านิยม และอบรมระเบียบสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม นับเป็นสถาบันการศึกษาในชุมชน ประเพณีแข่งเรือยาวก็เช่นกันคือมีหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินความบันเทิงแก่สมาชิกในสังคมและยังทำหน้าที่เป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจที่ไม่อาจเปิดเผยได้ บทบาทดังกล่าวนี้ นับเป็นการทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจ แนวคิดหนึ่งที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ข้อมูลคติชน คือ แนวคิดหน้าที่นิยมหรือทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) รวมถึงสามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลคติชนประเภทประเพณีได้ ตามแนวทางของทฤษฎีหน้าที่นิยมนี้ เห็นว่าประเพณีพิธีกรรมมีความสำคัญยิ่งในการสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่คนในสังคม เมื่อใดที่มนุษย์มีความรู้สึกไม่มั่นใจ ไม่สบายใจ มนุษย์จะทำพิธีกรรมบนบานศาลกล่าวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติให้ช่วยเหลือ นอกจากนี้ประเพณียังเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมที่ใช้สร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนด้วย

มาลินอสกี (Malinowski, อ้างใน ศิราพร ณ ถลาง, 2557) นักมานุษยวิทยา ผู้บุกเบิกทฤษฎีหน้าที่นิยมและได้เสนอทฤษฎีหน้าที่นิยมอย่างเป็นสากลว่า สามารถตอบสนองความต้องการความจำเป็นในส่วนตน 3 ด้าน คือ ความจำเป็นพื้นฐาน

การดำรงชีวิตอยู่ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัยเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น ความต้องการด้านสังคมและจิตใจ คือแก้ปัญหาพื้นฐานที่ให้ร่างกายได้รับความจำเป็นพื้นฐานได้ เช่น การแบ่งงานกันการควบคุมทางสังคมด้วยกลไกที่มีประสิทธิภาพ ความต้องการเพื่อความมั่นคงทางจิตใจ เช่น ความสงบทางใจ ความกลมกลืนทางสังคม

นักวิชาการอีกคนหนึ่งที่น่าสนใจของคติชนวิทยา คือ วิลเลียม อาร์ แบสคอม (1965) เสนอแนวคิดต่อ “หน้าที่” ของคติชนวิทยาว่าทำหน้าที่ (Function) หลักในวัฒนธรรม 4 ประการ ได้แก่ คติชนวิทยามีหน้าที่อธิบายความซับซ้อนใจของมนุษย์และต้องการจะหลีกเลี่ยงนี้ไปสู่จินตนาการจากกฎข้อบังคับของแต่ละสังคมในระดับที่แตกต่างกัน คติชนมีหน้าที่ทำให้แก่งคิดต่างๆ ในวัฒนธรรมมีเหตุผลคติชนมีหน้าที่ด้านวิถีทางแห่งการศึกษา และคติชนมีหน้าที่ทำให้เกิดการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมโนวัค (Novak, 2014: 183) สรุปหน้าที่ของคติชนทั้ง 4 ประการตามแนวคิดของแบสคอม (Bascom) ไว้ดังนี้

“William R. Bascom defined four folklore functions; the folklore reveals human frustrations and acts as an escape to fantasy from different forms of repression of the society, it legalizes and confirms the culture, justifies its rituals and institutions; it plays an important role in education; it maintains subordinations; to accepted patterns of behavior. Similar or even completely equal functions can be found in different types of folklore genres. It is equally possible to find different functions intertwined in only one folklore type (Bascom 1965: 279).”

ศิริพร ณ กลาง (2557: 362-363) ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาตามแนวคิดบทบาทหน้าที่นิยม ของแบสคอม (1965) ทั้ง 4 ประการ ได้แก่ หน้าที่อธิบายที่มาและเหตุผลของพิธีกรรม หน้าที่ให้การศึกษาแก่สังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า หน้าที่ในการรักษามาตรฐานพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนในสังคม และหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกของความซับซ้อนใจของบุคคลในสังคม จากแนวคิดของ แบสคอม

ดังที่ โนวัค และศิริพร ได้กล่าวถึงนี้ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้กับการวิเคราะห์ข้อมูล ประเพณีแข่งเรือยาวในภาคอีสาน เพื่อศึกษาพลวัตของประเพณีแข่งเรือยาวใน ภาคอีสานที่มีการปรับเปลี่ยนความเข้มข้นของบทบาทหน้าที่ตามการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตของคนในสังคมอีสาน เพราะประเพณีก็คือรากเหง้าของความเชื่อในชุมชน การปรับเปลี่ยนประเพณีย่อมส่งผลถึงแนวคิด ความเชื่อ ของคนในชุมชนตามไปด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่สัมพันธ์กับการแข่งเรือในภาคอีสานมีหลายสาขาที่สะท้อน มุมมองต่อประเพณีแข่งเรือ อาทิ เสริม ผลเพิ่ม (2541) ได้ศึกษาองค์ประกอบและ ขั้นตอนของพิธีกรรมเกี่ยวกับเหือส่วง (เรือแข่ง) เมืองอุบล โดยการศึกษาข้อมูลจาก เอกสารและข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ 3 แห่ง คือ อำเภอเมือง อำเภอเขมราฐ และอำเภอ พิบูลมังสาหาร ของจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า การแข่งเรือเป็นกิจกรรมหนึ่งในช่วงเทศกาลออกพรรษาจัดขึ้นเพื่อความสนุกสนาน สร้างความสามัคคีภายในชุมชน ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีสำคัญไว้โดยที่ชาวบ้านเชื่อว่าเรือแข่งนั้น มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีค่าสำหรับคนในท้องถิ่น ดังนั้น การขุดเรือหรือการใช้เรือยาวเพื่อแข่งขันนี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกไม้ การตัดไม้ การชักลากไม้ การขุดเรือ การวางกงเรือ การทำไม้ พาย การตั้งชื่อเรือ การนำเรือลงน้ำ รวมไปถึงการเก็บรักษาเรือ ส่วนองค์ประกอบและ ขั้นตอนพิธีที่เกี่ยวกับเหือส่วงหรือเรือแข่ง นั้นมีบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระสงฆ์ พราหมณ์ ผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโส ช่างขุดเรือ และชาวบ้าน สถานที่ในการประกอบ พิธีกรรมจะกระทำในวัด อุปกรณ์และเครื่องพิธี ได้แก่ เครื่องเช่นสรวง เครื่องบตรพลี ขั้นตอนพิธีเริ่มตั้งแต่การเบิกไพร เบิกน้ำ สุตรขวัญเรือ และการบวงสรวงแม่ย่านางเรือ พิธีกรรมเกี่ยวกับเหือส่วงเมืองอุบลนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของผู้คนที่ผูกพัน กับแม่น้ำมูล และเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษในการอนุรักษ์ประเพณี เกี่ยวกับเหือส่วงหรือการแข่งเรือยาวให้คงอยู่

งานวิจัยของ เสริม ผลเพิ่ม นี้เป็นการวิเคราะห์ห้องศึประกะอบและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวในจังหวัดอุบลราชธานี แม้ว่าจะไม่ได้ใช้แนวคิดทฤษฎีคติชนวิทยาของนักวิชาการคนใดเป็นหลัก แต่ผลการวิจัยก็สะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีการแข่งขันเรือของจังหวัดอุบลราชธานี ยังทำหน้าที่ด้านการสร้างความบันเทิง หน้าที่ด้านการสร้างความสามัคคีในชุมชน และหน้าที่ด้านการอนุรักษ์ประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้วิจัย ที่พบว่าหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือในอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ก็ยังคงมีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกันกับการแข่งเรือยาวที่จังหวัดอุบลราชธานี

ต่อมาทีมงานของ สมสมัย อ่อนคำ (2547) ศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแข่งเรือ พบว่า ประเพณีแข่งเรือจะถูกจัดขึ้น ณ อำเภอบ่อพันขันจังหวัดร้อยเอ็ด ในเทศกาลออกพรรษาทุกปี มีจุดมุ่งหมายเพื่อบวงสรวง “ปู่ผ่านเจ้าพ่อบ่อพันขัน” ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณ ให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยทั้งปวง และเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงตลอดจนส่งเสริมความสามัคคีระหว่างชุมชน เป็นงานประจำปีระดับอำเภอที่ยิ่งใหญ่ ในการจัดการแข่งขันครั้งนี้เป็นกิจกรรมในชุมชนที่ผู้วิจัยนำนักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมโดยมุ่งเน้นการสอนเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทย ซึ่งผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีที่จัดขึ้นในท้องถิ่นสามารถนำมาเป็นเครื่องมือหรือสื่อการเรียนการสอนแบบการเข้าร่วมในสถานที่และกิจกรรมจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนของนักเรียน ดังนั้น จึงตอบสนองต่อการเรียนรู้ การเข้าใจ และการสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นของตนได้

ผลการวิจัยของ สมสมัย อ่อนคำ ข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสริม ผลเพิ่ม (2541) ข้างต้นในด้านบทบาทหน้าที่ของการแข่งเรือ กล่าวคือ การแข่งเรือที่อำเภอบ่อพันขันนี้ ยังคงคุณค่าด้านหน้าที่ให้ความบันเทิงแก่คนในชุมชน และสร้างความสามัคคี อย่างไรก็ตาม งานของสมสมัย อ่อนคำ ยังแสดงให้เห็นหน้าที่ของประเพณีการแข่งขันเรือยาวว่า สามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียนในชุมชนด้วย โดยสามารถบูรณาการเรียนการสอนในห้องเรียนกับการเรียนจากประสบการณ์จริง และการมีส่วนร่วมของนักเรียนและครูในงานประเพณีแข่งเรือยาวที่จัดขึ้นประจำอำเภอ

ส่วนงานของวิจัยของ ดวงมณี เพชรสุวรรณรังสี (2551) ขยายขอบเขตของงานวิจัยการแข่งขันเรือในภาคอีสานไปสู่การแข่งขันเรือระหว่างประเทศหรือข้ามชาติ คือ งานวิจัยเรื่อง “ประวัติความเป็นมาประเพณีการแข่งขันเรือสองฝั่งโขง” โดยศึกษาประเพณีการแข่งขันเรือในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเมืองโกสุมพิสัย และแขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า การแข่งขันเรือสองฝั่งโขงแต่เดิมนั้นเกิดจากบรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่แถบลุ่มน้ำโขงต่างนัดหมายมารวมตัวกันที่หัวเมืองใหญ่เพื่อประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จึงได้คิดแข่งเรือเพื่อสร้างความสนุกสนาน มีการประดับตกแต่งเรือและขบวนแห่เรือให้สวยงาม ประเพณีแข่งเรือสองฝั่งโขงจึงได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งการจัดประเพณีแข่งเรือสองฝั่งโขงในช่วงออกพรรษายังเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่ ซึ่งพบว่าพิธีกรรมและการจัดงานของฝั่งไทยและลาวมีลักษณะคล้ายคลึงกันไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงการบริหารจัดการประเพณีแข่งเรือสองฝั่งโขง พบว่า มีการวางแผนป้องกันโรคระบาด การรักษาพยาบาล การรักษาความปลอดภัย การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ประเพณีอันดีงามให้ชาวโลกได้รับรู้ เป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ควรรักษาไว้ให้ลูกหลานสืบทอด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การท่องเที่ยวโบราณสถาน รวมไปถึงศิลปะการแสดง ส่วนแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ ประชาสัมพันธ์ทั้งสองฝั่ง ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำโดยมีเรือสำราญ มีตลาดน้ำ ทิวธรรมชาติ มีตลาดนัดกลางคืน ส่วนความสำคัญของประเพณีแข่งเรือสองฝั่งโขง คือ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ ส่งเสริมให้ลูกหลานสืบทอดประเพณีอันดีงามต่อไป

ในปีเดียวกันมีงานของ Rattanaporn Tongthiw และ Pacharin Sirasoonthorn (2016) เรื่อง The Use of Traditional and Cultural based for Sustainable local Development : A Case of Development Management Guidelines of the Traditional Boat Racing in Nan, Thailand ซึ่งเป็นการวิจัยกับประเพณีการแข่งขันเรือของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นสนามแข่งขันเรือยาวระดับประเทศที่มีชื่อเสียงแพร่หลายในวงการการแข่งขันเรือยาว ผลการวิจัยสรุปได้ว่าประเพณีการแข่งขันเรือของจังหวัดน่าน

มีการเปลี่ยนแปลงใน 4 ประเด็น ได้แก่ การให้ความหมายของประเพณีแข่งเรือ จุดมุ่งหมายของการแข่งเรือ รูปแบบการจัดการการแข่งขันเรือ และกระบวนการจัดการแข่งขัน ผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลถึงการมีส่วนร่วมของผู้แข่งขัน การสูญเสียรูปแบบดั้งเดิมของประเพณีแข่งเรือยาว ความร่วมมือร่วมใจและความเข้มแข็งของชุมชน ลดลง ตลอดจนสูญเสียรูปแบบการจัดการวัฒนธรรมแบบวิถีชาวบ้าน

นอกจากประเพณีแข่งเรือจะมีความสำคัญในด้านพิธีกรรมและความเชื่อ รวมไปถึงความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งโขงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้ว ยังพบว่า การแข่งเรือมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจในแถบจังหวัดลุ่มน้ำโขง เช่น ในงานของ วิกานดา ศิริลิมะ (2553) ที่ได้ศึกษาโครงการแผนพัฒนาเทศบาลบึงกาฬเพื่อการรณรงค์ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ประเพณีแข่งเรือยาว พบว่า ทุกหน่วยงานให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการประชาสัมพันธ์ ถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับคนในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้พบปะสังสรรค์กัน รวมถึงการมีส่วนร่วม ในการระดมความคิดเห็นเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งกันและกัน การจัดงานแข่งเรือ ก่อให้เกิดการออกร้านแสดงสินค้าจากชุมชน เพื่อกระตุ้นการใช้จ่าย เกิดการกระจาย รายได้ในท้องถิ่น

ผลการวิจัยเกี่ยวกับประเพณีการแข่งขันเรือยาวในพื้นที่ภาคอีสานข้างต้น พบว่า ยังคงเป็นการศึกษาประเพณีแข่งเรือยาวในเชิงพื้นที่เป็นหลัก ได้แก่ การแข่งเรือยาว ในจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นงานของ เสริม ผลเพิ่ม (2541) การแข่งเรือยาวในอำเภอ บ่อพันขัน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นงานของ สมสมัย อ่อนคำ (2547) ส่วนงานของ ดวงมณี เพชรสุวรรณรังสี (2551) และ วิกานดา ศิริลิมะ (2553) เป็นการขยายพื้นที่งานวิจัย การแข่งเรือยาวประเพณีออกไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว ในการจัดงานประเพณีแข่งเรือยาวร่วมกันระหว่างสองประเทศในพื้นที่ จังหวัดมุกดาหาร และจังหวัดบึงกาฬ ตามลำดับ ดังนั้นงานวิจัยสองเรื่องดังกล่าวนี้ จึงชี้ให้เห็นว่าประเพณีแข่งเรือมีบทบาทหน้าที่ด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ บทบาทหน้าที่ด้านการท่องเที่ยว และบทบาทหน้าที่ด้านการสร้างโอกาสในการ สื่อสารระหว่างประชาชนสองฝั่ง

แม้ว่าจะมีการวิจัยเกี่ยวกับประเพณีแข่งเรือยาวข้างต้นบ้างแล้ว อย่างไรก็ตาม ประเพณีการแข่งเรือยาวเป็นประเพณีที่จัดขึ้นทุกจังหวัดในภาคอีสาน และภูมิภาคอื่น (Rattanaorn และ Patcharin 2016) ในเวลาใกล้เคียงกัน ดังนั้น ควรจะมีการเปรียบเทียบ บทบาทหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวระหว่างภูมิภาคหรือในภาคอีสานพื้นที่อื่นๆ ในมุมมองอื่น โดยเฉพาะความคิดเห็นของชุมชนในพื้นที่และนอกพื้นที่เพื่อจะให้เห็นภาพของการวิจัยประเพณีการแข่งเรือยาวที่ครอบคลุม ดังนั้น บทความนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยเรื่อง “หน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวและภาพสะท้อนสังคมอีสาน” จึงเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่จะฉายภาพให้เห็นบทบาทหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือในภาคอีสานให้ชัดเจนเพิ่มเติมจากงานวิจัยทั้งสี่เรื่องข้างต้น

3. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางด้านคติชนวิทยาที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยศึกษาประเพณีการแข่งเรือยาวในภาคอีสานและมีพื้นที่วิจัยหลัก คือ งานแข่งเรือยาวประเพณีประจำปี ของตำบลกุมภวาปี อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงและเป็นตัวแทนของประเพณีการแข่งเรือยาวของอีสานปัจจุบัน กรอบในการวิจัยใช้แนวคิด “หน้าที่นิยม” ของ แบลคคอม (Bascom, William R. 1965) งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านที่นำเรือมาแข่ง หัวหน้าทีมแข่งเรือ เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลกุมภวาปี ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักของการจัดการแข่งขัน และบริษัทเอกชนที่นำเรือเข้าร่วมการแข่งขัน ตลอดจนนักท่องเที่ยวต่างท้องถิ่นที่เข้ามาชมการแข่งขัน

4. ผลการศึกษา

ดังที่ แบลคคอม (1965) ได้กล่าวถึงแนวทางการศึกษาคติชนวิทยาสมัยใหม่ ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่า ขอบเขตของการศึกษาคติชนวิทยามีการขยายกว้างมากขึ้นในระดับมหภาค (Macro) โดยต้องคำนึงถึงบริบทของสังคม เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่สัมพันธ์กับข้อมูลทางคติชนด้วย จึงจะทำให้

เข้าใจข้อมูลและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กับสังคมนั้นๆ ได้ ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง (2557:413-414) ได้สรุปว่าทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมนั้นถือว่าองค์ประกอบต่างๆ ในวัฒนธรรม ทั้งระบบความเชื่อ ศาสนา ครอบครัว การปกครอง ฯลฯ ล้วนมีส่วนสำคัญและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดย ศิราพร ได้เปรียบเทียบระบบต่างๆ ในแต่ละวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นเสมือนอวัยวะของร่างกายซึ่งหากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปก็จะทำให้ไม่ร่างกายไม่สมบูรณ์

ผลการวิจัยต่อไปนี้เป็นประยุกต์แนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาของ แบสคอม (1965) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวในภาคอีสาน ดังนี้

4.1 หน้าที่เป็นกระเจงกเสทอนวัฒนธรรมอีสาน

อดีตประเพณีการแข่งขันเรือยาวในอำเภอกุมภวาปี จัดขึ้นเพื่อบูชาแหล่งน้ำ และสร้างความสามัคคีของชาวบ้านหลายหมู่บ้านที่ใช้แหล่งน้ำร่วมกัน รวมถึงการแข่งขันเรือในอดีตจัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสสำคัญต่างๆ ของชุมชน ที่สัมพันธ์กับวันในพุทธศาสนา อาทิ วันออกพรรษา หรืองานบุญประเพณีของชุมชนในฤดูน้ำหลาก ก็จะมีการจัดการแข่งขันเรือยาวขึ้นภายในหมู่บ้านต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ประเพณีแข่งเรือยาวนี้จึงเป็นเสมือนการแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้าน หากหมู่บ้านใดชนะก็จะมีความภาคภูมิใจร่วมกันและเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับชายหนุ่มในหมู่บ้านตามไปด้วย ดังนั้น ประเพณีแข่งเรือยาวในอดีตจึงสะท้อนให้เห็นชุมชนอีสานที่มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ และแหล่งน้ำมีคุณประโยชน์ต่อชุมชนอีสาน เพื่อเป็นแหล่งที่ให้อาชีพ เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นสถานที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษา (รัตนา จันทร์เทว, 2553) ดังนั้น ชาวบ้านจึงร่วมกันจัดประเพณีการแข่งขันเรือยาวขึ้นด้วยความเชื่อดังกล่าวร่วมกัน

ปัจจุบันการแข่งขันเรือยาวจัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐ มีข้อกำหนดในการเข้าแข่งขัน และมีภาครัฐกิจเข้ามามีส่วนร่วมโดยมุ่งหวังชัยชนะมากกว่าความสามัคคีและความภาคภูมิใจของชาวบ้านการแข่งขันเรือยาวที่จัดขึ้นในภาคอีสานปัจจุบันจึงถูกเปลี่ยนองค์ประกอบไป โดยมีผู้จัดที่เป็นหน่วยงานราชการเป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการแข่งเรือยาวประเพณี โดยหน่วยงานภาครัฐมุ่งจัด

การแข่งขันเพื่อให้เกิดผลด้านการท่องเที่ยวที่จะส่งผลถึงภาคธุรกิจในพื้นที่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมอีสานจากอดีตกับปัจจุบันได้ เพราะประเพณีมีหน้าที่สะท้อนให้เห็นสังคมและวัฒนธรรม หากสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมเปลี่ยนแปลงไป เพราะประเพณีผูกยึดอย่างเหนียวแน่นกับผู้คนและสังคม ประเพณีการแข่งขันเรือยาวที่เคยจัดขึ้นภายในท้องถิ่น ปัจจุบันหน่วยงานเทศบาลได้ขยายขอบเขตออกไปให้มีการแข่งเรือที่มาจากภูมิภาคอื่นร่วมด้วย และมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอื่นๆ ร่วมด้วย อาทิ การออกร้าน การจัดนิทรรศการ รวมถึงมหรสพ เฉลิมฉลอง ดังนั้น ประเพณีการแข่งขันเรือยาวของอำเภอกุมภวาปีจึงมีพลวัตการปรับเปลี่ยนจากอดีตสู่ปัจจุบันที่ยังคงทำหน้าที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทั้งประเพณีและวิถีชีวิตของคนอีสานที่สัมพันธ์กับประเพณีนี้

4.2 หน้าที่ด้านให้การศึกษาต่อสมาชิกชุมชน

ในอดีตการแข่งขันเรือยาวอำเภอกุมภวาปีนั้น ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะทำเรือแข่งของตนเองโดยมีการร่วมมือและแบ่งหน้าที่กัน ได้แก่ การขุดเรือ หรือการต่อเรือ เป็นหน้าที่ของผู้ชาย ตั้งแต่เริ่มกระบวนการหาต้นไม้ที่มีลักษณะดี ขนาดใหญ่พอที่จะมาทำเรือ ต้องเดินทางหลายวันเพื่อไปหาต้นไม้และต้องรู้จักพื้นที่ป่าหลายแห่งพอที่จะรู้ว่าไม้ที่สามารถนำมาทำเรือได้อยู่ในป่าแห่งใด ไม้ที่นิยมมาทำเรือ อาทิ ไม้ตะเคียน ไม้ลำโรง ไม้มะหาด แต่ไม้ที่นิยมมากที่สุด คือ ไม้ตะเคียน เพราะด้วยลักษณะของสีที่สวยงามรวมถึงชาวบ้านมีความเชื่อว่าไม้ตะเคียนมีดวงวิญญาณของหญิงสาว ปกปักษ์รักษา ซึ่งมีอิทธิฤทธิ์สูง อาจจะทำให้ได้รับชัยชนะในการแข่งขัน เมื่อได้ไม้มาแล้วก็นำมาทำเป็นเรือ หรือ โบราณเรียกว่า “การขุดเรือ” ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์การฝึกหัด และการเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อน รวมถึงพระสงฆ์ในวัดก็มีความรู้ในการขุดเรือ ผู้ชายที่มีฝีมือในการขุดเรือมักจะมีชื่อเสียงไปยังหมู่บ้านอื่นด้วย กล่าวได้ว่า กระบวนการทำเรือแข่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นล้วนเกิดจากการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น จากประสบการณ์ตรงของผู้ที่เคยทำเรือ ผู้ที่เคยเป็นฝีพาย มาก่อน ดังนั้น ประเพณีการแข่งขันเรือจึงเป็นเสมือนหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับเด็กชายในหมู่บ้านให้เรียนรู้บทบาท หน้าที่ ของผู้ชาย และเมื่อนำเรือลงฝึกซ้อมก็ย่อมต้องรู้จักทิศทางน้ำ ร่องน้ำ ตลอดจนสมาชิกในหมู่บ้านต้องช่วยกันทำความสะอาดน้ำที่จะนำเรือ

ลงแข่ง ริมตลิ่งที่เตรียมสำหรับผู้ที่มาชมการแข่งขันและการฝึกซ้อม ซึ่งหน้าที่นี้ผู้หญิงในหมู่บ้านจะมีบทบาทในการเข้ามาช่วยเตรียม และการเตรียมอาหารสำหรับฝีพายและทีมที่จะแข่งขัน

ประเพณีแข่งขันเรือยาวนั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสั่งสอน อบรม แก่สมาชิกในชุมชนให้รู้จัก ปาไม้ สายน้ำ การทำเรือ ตลอดจนการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนในฐานะการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม ความรักสามัคคีและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้น ประเพณีการแข่งขันเรือยาวในอดีตจึงมีบทบาทหน้าที่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือด้านการศึกษาเรียนรู้ของคนในอดีตหรือประเพณีนี้สามารถเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) อย่างไรก็ดีตาม ปัจจุบันเมื่อรูปแบบการแข่งขันเรือยาวมีเรื่องการแข่งขันในเชิงภาคธุรกิจเพื่อชิงเงินรางวัล เพื่อโฆษณาบริษัท หน่วยงาน เพิ่มเข้ามา ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของประเพณีการแข่งขันเรือยาวในฐานะเป็นเครื่องมือด้านศึกษานั้นลดบทบาทลงอย่างชัดเจน เพราะทั้งเรือยาวที่นำมาแข่งขันและฝีพายล้วนมาจากหมู่บ้านอื่นหรือเป็นฝีพายมืออาชีพจากประเทศอื่นด้วย ดังนั้น บทบาทหน้าที่ด้านการให้การศึกษาด้านประเพณีการแข่งขันเรือยาวนี้จึงลดลงจากอดีต

4.3 หน้าที่ทำให้เกิดการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของสังคม

การแข่งขันเรือยาวเป็นประเพณีของอำเภอกุมภวาปี เป็นประเพณีสำคัญซึ่งมีการจัดการแข่งขันอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันมายาวนาน แม้ว่าจะไม่ได้มีการบันทึกอย่างเป็นทางการเป็นหลักฐานว่าเริ่มมีการแข่งขันกันครั้งแรกเมื่อใด แต่จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในหมู่บ้านดอนแก้ว ก็ทำให้ทราบว่ามีการแข่งขันมามากกว่า 50 ปี ปัจจุบันการแข่งขันเรือยาวของอำเภอกุมภวาปี จัดขึ้น 2 ครั้ง คือ การแข่งขันเรือยาวประเพณีระดับท้องถิ่น โดยมีวัดหรือองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้จัดการแข่งขัน และการแข่งขันเรือยาวประเพณีระดับประเทศ โดยมีเทศบาลตำบลกุมภวาปีเป็นผู้จัด และได้มีการประชาสัมพันธ์ไปยังพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมประเพณีการแข่งขันเรือของตนเองมากขึ้น นำมาสู่การจับจ่ายซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในหลายรูปแบบ อาทิ ภาคโรงแรม ภาคขนส่ง ภาคสินค้าที่ระลึก รวมไปถึงร้านอาหาร ฯลฯ ดังนั้น การเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นนั้น นอกจากการมาชมแล้วยังเป็นการสร้าง

การรับรู้ เข้าใจ ประเพณีแข่งเรือ ทำให้เกิดการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมอื่นที่ต่างจากสังคมตนเอง

นอกจากการยอมรับแบบแผนของคนนอกชุมชนแล้ว คนในชุมชนด้วยกันที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการแข่งขัน ไม่ได้มีส่วนช่วยเหลือในการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม พวกเขา ก็ยังยอมรับแบบแผนของประเพณีรวมถึงพฤติกรรมของคนในสังคมผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี อาทิ ยอมรับพฤติกรรมแบบแผนของผู้ชายในการจัดทำเรือเป็นฝีพาย ยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนสำคัญในการแข่งขัน รวมถึงยอมรับแบบแผนของหน่วยงานที่จัดการแข่งขัน ดังนั้น ประเพณีการแข่งขันเรือยาวของคนอีสานจึงเป็นเครื่องมือให้คนในชุมชนและนอกชุมชนยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อประเพณีพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมเดียวกันสังคมอีสาน

4.4 หน้าที่ด้านการให้ความบันเทิง เพลิดเพลิน

นอกจากงานเทศกาลทางพุทธศาสนาที่จัดขึ้นโดยทั่วไปของอำเภอกุมภวาปีแล้ว ประเพณีการแข่งขันเรือยาวเป็นงานประเพณีที่คนกุมภวาปีให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่าเป็นประเพณีที่เต็มไปด้วยความรื่นเริง ในอดีตประเพณีการแข่งขันเรือยาว อำเภอกุมภวาปี จะจัดขึ้นตรงกับวันออกพรรษาของทุกปี เพื่อให้ประชาชนได้เข้าร่วมพิธีออกพรรษาที่วัดในช่วงเช้าและช่วงสายก็จะมีจัดการแข่งขันเรือยาว ชาวบ้านจะนำเรือยาวของหมู่บ้านพายออกจากท่าน้ำของวัดในหมู่บ้านเพื่อมารวมกันแข่งขันที่ท่าน้ำหน้าวัดแห่งใดแห่งหนึ่งที่เป็นเจ้าภาพในแต่ละปี และในวัดนั้นก็จะมียหรสพด้วย ถือเป็นการเฉลิมฉลองเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจจากการดำเนินช่วงออกพรรษานี้ชาวบ้านจึงว่างมีเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกัน กอปรกับบุญออกพรรษาเป็นบุญประเพณีใหญ่หรือบุญสำคัญของคนอีสาน ดังนั้น ในวันออกพรรษาชาวกุมภวาปีและอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอหนองหาน อำเภอศรีธาตุ อำเภอวังสามหมอ กิ่งอำเภอห้วยเก้ง อำเภอโนนสะอาด จึงมีโอกาสมาร่วมงานประเพณีออกพรรษาและบุญประเพณีแข่งเรือยาว ซึ่งถือว่าการให้ความบันเทิง เพลิดเพลิน แก่ทั้งผู้ที่เป็นคนแข่งและผู้ชมไปพร้อมกัน

ปัจจุบันสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวในด้านการให้ความบันเทิงข้อนี้ยังคงมีให้เห็นอย่างชัดเจน โดยอาจจะประมาณได้จากจำนวนผู้ที่เข้าร่วมชมการแข่งขันที่เพิ่มมากขึ้น ดังที่เทศบาลตำบลกุมภวาปี ได้ขยายขอบเขตพื้นที่จัดงานให้มีความกว้างขวางรองรับผู้ที่มาเข้าร่วมประเพณีนี้มากขึ้น ขยายวันจัดงานจากเคยจัดเพียงวันเดียวเป็นการจัด 2 วัน เพราะมีเรือที่เข้าร่วมแข่งขันเพื่อมากขึ้น ก่อปรกกับการเดินทางที่สะดวกสบายในปัจจุบัน ทำให้มีผู้ชมเดินทางจากพื้นที่อื่นๆ เข้ามาร่วมชมการแข่งขันเพิ่มขึ้น โดยพิจารณาได้จากพื้นที่จอดรถยนต์ที่ขยายออกไปเพิ่มขึ้นจากอดีต สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีการแข่งขันเรือยาวของอำเภอกุมภวาปี เป็นที่นิยมของคนอีสานที่จะเดินทางมาร่วมงานมากขึ้นกว่าอดีต นอกจากนี้รูปแบบการเชียร์ เรือแข่งของแต่ละหมู่บ้านก็สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสนุกสนานในการร่วมเชียร์ โดยมีการจัดเวทีประชันกองเชียร์ มีนักพากย์ในการแข่งเรือ มีการแสดงพื้นบ้านร่วมด้วย ดังนั้น จึงสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยว หรือชาวบ้านในอำเภอกุมภวาปี และอำเภอใกล้เคียงเข้ามาร่วมกับประเพณีการแข่งขันเรือยาว เพราะเป็นประเพณีที่ให้ความสนุกสนานและความบันเทิงแก่ผู้ที่เข้าร่วมประเพณี

5. สรุปผลและอภิปรายผล

การนำทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Functionalism) ที่เสนอโดย แบลคคอม (1965) ทั้ง 4 ข้อ มาประยุกต์เพื่อวิเคราะห์หน้าที่ของประเพณีการแข่งขันเรือยาวในภาคอีสาน พบว่า ประเพณีนี้ยังคงทำหน้าที่อยู่ในทั้ง 4 ประการ ได้แก่ 1) หน้าที่เป็นกระบอกเสียงสะท้อนสังคมอีสาน พบว่า ประเพณีการแข่งขันเรือยาวสะท้อนให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสานที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต โดยสามารถพิจารณาจากประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนของประเพณีลดลงเหลือเพียงการเป็นผู้ชมเช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวทั่วไปเท่านั้น 2) หน้าที่ด้านการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งบทบาทหน้าที่ประการนี้ในปัจจุบันลดบทบาทลงจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการจัดการแข่งขันโดยหน่วยงานภาครัฐ 3) หน้าที่ทำให้เกิดการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของสังคม โดยประเพณีการแข่งขันเรือยาวทำให้คนนอกชุมชนได้เรียนรู้ยอมรับประเพณีที่จัดขึ้นในอีกชุมชน รวมถึงการยอมรับพฤติกรรมของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของการแข่งขันเรือ และ 4) หน้าที่การให้

ความบันเทิงและความเพลิดเพลิน บทบาทหน้าที่ที่ประการนี้ พบว่า มีความเด่นชัดมากที่สุดเพราะมีผู้เข้าชมและจำนวนเรือที่เข้าแข่งขันจำนวนมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าชาวอำเภอกุมภวาปีและอำเภอใกล้เคียงหรือคนอีสานโดยทั่วไปยังคงให้ความสำคัญกับประเพณีนี้ ในฐานะที่เป็นเครื่องจรรโลงจิตใจ สร้างความสนุกสนานให้กับสมาชิกในสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป ประเพณีการแข่งขันเรือยาวภาคอีสานในฐานะที่เป็นข้อมูลคติชนวิทยาประเภทหนึ่งยังคงมีบทบาทหน้าที่ทั้ง 4 ประการ ตามแนวคิดของ แบสคอม (1965) อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดการแข่งขันโดยหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของประเพณีแข่งเรือไปจากอดีต กล่าวคือเป็นการจัดประเพณีที่มุ่งประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยว โดยมุ่งหวังให้เกิดผลต่อภาคธุรกิจในพื้นที่ พัฒนาการของประเพณีการแข่งขันเรือยาวของอำเภอกุมภวาปี ทำให้ประชาชนและผู้เข้าชมงานขาดการเรียนรู้แก่นแท้ของประเพณีและการเข้าใจจากเหง้าของวัฒนธรรมอีสาน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่จัดงานควรตระหนักถึงประเด็นนี้และให้ข้อมูลเพิ่มเติมกับนักท่องเที่ยวและชาวบ้านเพื่อให้ประเพณีการแข่งขันเรือยาวของภาคอีสาน ที่จัดขึ้นโดยอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ได้ทำบทบาทหน้าที่อย่างสูงสุดเพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อของชาวบ้านที่ใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำ หนองหาน และแม่น้ำปาว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำและแม่น้ำที่เชื่อมต่อกัน เป็นแหล่งน้ำที่คนกุมภวาปีใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมง ปลูกบัว ฯลฯ ตลอดจนอาชีพที่เชื่อมโยงอื่นๆ ให้ชาวบ้านได้กลับมาตระหนักถึงแก่นของประเพณีการแข่งขันเรือยาวและพิธีกรรมบูชาแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่งดงามและให้คุณประโยชน์แก่ผู้ใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำร่วมกัน

ประเพณีการแข่งขันเรือยาวของอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหลายประการจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการวัฒนธรรมในปัจจุบันเป็นหน่วยงานภาครัฐได้จัดการแข่งขันที่ประชาสัมพันธ์ด้านเงินรางวัลจำนวนมากเพื่อดึงดูดให้เรือแข่งจากต่างพื้นที่เข้ามาร่วมแข่งขัน ซึ่งหมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมย่อมมากขึ้นตามไปด้วย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของประเพณี ย่อมส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวตามไปด้วย และที่สำคัญคือส่งผลถึงค่านิยม ความเชื่อ ต่อแหล่งน้ำของชาวบ้านที่ใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำร่วมกัน ย่อมเปลี่ยนแปลงเช่นกัน

พลวัตของประเพณีการแข่งขันเรือยาวอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เป็นพื้นที่วิจัยตัวแทนของภาคอีสานที่สะท้อนให้เห็นความคิดของคนอีสานกับแหล่งน้ำที่นับวันยิ่งห่างกันออกไป หากประเพณีแข่งเรือยาวจะกลับมาทำบทบาทหน้าที่ด้านการสำนึก บุญคุณและการเคารพต่อแหล่งน้ำตามความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นแก่นของประเพณีแข่งเรือ ก็คงจะสร้างความตระหนักให้กับเยาวชนและชาวบ้านเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการรักษาทรัพยากรแหล่งน้ำร่วมกันของชาวกุมภวาปี และพื้นที่อื่นๆ ที่มีการจัดการแข่งขันประเพณีการแข่งขันเรือยาวในภาคอีสาน ซึ่งจะเป็นการทำหน้าที่ของประเพณีแข่งเรือยาวที่มีคุณค่าต่อคนในชุมชนและต่อแหล่งน้ำอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ดวงมณี เพชรสุวรรณรังสี. (2551). **แนวทางการบริหารจัดการประเพณีแข่งเรือสองฝั่งโขงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตนา จันทรเทียร. (2553). **อุปนิสัยเกี่ยวกับแหล่งน้ำของคนขอนแก่น**. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 27(3): 71-85.
- รัตนา จันทรเทียร. (2559). **หน้าที่ของประเพณีแข่งเรือและภาพสะท้อนสังคมอีสาน**. รายงานวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิกานดา ศิริสิมะ. (2553). **วิเคราะห์โครงการแผนพัฒนาเทศบาลบึงกาฬเพื่อการรณรงค์ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ประเพณีแข่งเรือยาว**. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
- ศิราพร ณ ถลาง. (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมสมัย อ่อนคำ. (2547). **การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ภาษาไทยแบบมุ่งประสบการณ์จริงเรื่องเที่ยวงานแข่งเรือที่บ่อพันขันชั้นประถมศึกษาปีที่ 2**. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2543). **ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.สาขาวิชาการสื่อสารการตลาด มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เสริม ผลเพิ่ม. (2541). **ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเหือสว่างเมืองอุบล**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- Rattana Tongthiw and Pacharin Sirasoonthorn. (2016). The Use of Traditional and Cultural based for Sustainable local Development : A Case of Development Management Guidelines of the Traditional Boat Racing in Nan, Thailand. **Mekong-Salween Civilization Studies Journal**. 7(1): 55-76.
- William R. Bascom. (1965). Four Functions of Folklore. **The Study of Folklore**. ed. Alan Dundes (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc., 1965), pp. 279 – 298.
- Petra Novak (Slovenia). (ออนไลน์). **FUNCTIONS OF FOLKLORE IN LEGENDS (TALES WITH CHRISTIAN CONTENT)**. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2557. จาก http://www.iea.pmf.ukim.edu.mk/EAZ/EAZ_8_2011/Eng/Novak_eng.pdf